

EEN WET ZONDER HERINNERING

Philippe MESNARD
Yannis THANASSEKOS

Op 8 augustus laatstleden werd een nieuwe wet van kracht, het « veiligheidspakket » genaamd, afgekondigd door Silvio Berlusconi en met de ruime steun van de ultraconservatieve rechtse partij Lega Nord. Wat zit er in dat « pakket » dat alleen voor de hunkeraars naar een nieuwe orde een geschenk is? Oproep tot verklikking, boetes, volkswachten. Wie schuldig wordt bevonden aan het misdrijf « illegale immigratie en verblijf », zal tot een boete van 50.000 tot 10.000 Euro veroordeeld worden. Wie niet kan betalen staat bloot aan onmiddellijke opsluiting, zonder proces en zonder verdediging. Geïdentificeerd worden als buitenlander zonder bestaansmiddelen, zonder papieren en illegaal staat gelijk, ex officio, niet met verdacht worden, maar veroordeeld worden tot gevangenisstraf. De duur van het vasthouden van de immigranten wordt van twee op zes maanden gebracht in de – eufemisme – « identificatie- en onthaal »-centra.

Verklikking wordt niet alleen aangemoedigd, ze wordt een daad van burgerzin. Wie een illegale immigrant zou een woonst durven verhuren of hem onderdak verschaffen, loopt een straf op die tot 3 jaar gevangenisstraf kan bedragen.

Die wetsbepaling mikt niet zozeer op de sinistere « slaaphandelaars » dan wel op de repressie en criminalisering van elke daad van solidariteit jegens het hulpeloze mens-zijn. Ook een arts of een apotheker die aan een illegaal zorgen zou verstrekken, is zelf schuldig volgens die wet indien hij een patiënt niet aangeeft. Tweeduizend jaren medische deontologie worden met de voeten getreden. Dat heet dan « solidariteitsmisdrijf ». We zijn er nog niet. De nieuwe wet voert de burgerrechten in en legaliseert zo de oprichting ervan door de Lega Nord in belangrijke steden en kleine gemeenten waar ze bestuurt. Die brigades hebben als taak in het algemeen elke schending van de openbare orde en in het bijzonder elke als illegaal verdachte persoon te melden.

Er zijn wel stemmen opgegaan tegen de wet. Met name hebben een deel van de leden van de Nationale Orde van Geneesheren en groepen van magistraten uiting gegeven aan hun verslagenheid over de toepassing ervan. Het Vaticaan zelf had kritiek. Toch heeft niets de publieke opinie in beweging gebracht, die in de meerderheid vertrouwen stelt in de regering en in de Lega Nord. Bij sommige vertegenwoordigers van de Europese unie was er tandengeknars. Toch heeft de EU deze maatregelen gevalideerd, die de duistere tijden van het fascisme, het nazisme en hun onrechtvaardige wetten in herinnering brengen. Geen enkele boycot wordt overwogen. Een kleine geheugeninspanning en we herinneren ons dat de Europese Unie in 1999 met de regeringsdeelname van de partij van Jörg Haider zonder omhaal maatregelen van toezicht en diplomatieke boycot afkondigde tegen een o.m. van xenofobie verdachte Oostenrijkse regering.

Maar de geheugeninspanning zou hier niet mogen stoppen. Door een droeve samenloop van omstandigheden is 8 augustus, datum van het in voege treden van de wet, ook de dag van de herdenking van een mijnramp waarbij, op 8 augustus 1956, 136 Italiaanse immigranten onder de 262 arbeiders in de Belgische koolmijn Bois du Cazier in Marcinelle het leven lieten.

Getuigt een verband leggen tussen de twee gebeurtenissen van een zo slechte smaak dat men er sensatiezucht zou kunnen achter zien?

Die mijnwerkers behoorden tot een periode waarin de landen van Europa en van Amerika (van Buenos Aires tot Toronto) de voortdurende golven van de economische immigratie van Italianen opvingen. Een grotendeels illegale immigratie, niet alleen van de arbeiders, maar ook van hun gezinnen wanneer die hen vervoegden (zie de studie van Sandro Rinauro, *Il cammino della speranza*, Turijn, Einaudi 2009).

Welnu, de meesten van hen ondergingen tijdens de lange jaren van hun verblijf in het buitenland levens- en arbeidsvoorwaarden van een grote onzekerheid, gaande van de ongezonde huisvesting tot de xenofobe vijandigheid van de autochtonen. Trouwens, de ondeugden die men de Italiaanse immigranten van de jaren 1960 toeschreef – van hun oneerlijkheid tot hun geile neigingen – worden vandaag door de media op de nieuwe immigranten geprojecteerd. Zouden de Italianen elke herinnering kwijt zijn aan de door hun voorouders, ouders en grootouders, beleefde vernederingen?

Langs die omweg stelt zich met alle gewicht – zo komt het ons voor – de kwestie van de herinnering, van haar overdracht en van haar impact op de concrete sociale en politieke werkelijkheid van vandaag. Een kwestie die

des te relevanter wordt nu de herinnering in onze samenlevingen sinds enkele decennia een statuut heeft verworven dat schommelt tussen bijna « civil religion », overheersende ideologie en cultuurpijler. Ze krijgt ieders aandacht, van de politieke wereld (Staat, regeringen, politieke partijen) tot de educatieve wereld (scholen, onderwijzenden, opvoeders, pedagogen) met daartussen ook de media en zelfs de wetenschappelijke instellingen.

Einde december 2005 wordt de foto met het jongetje van Warschau aan meer dan 400 scholen in Italië gestuurd om een brede beweging op gang te brengen van bewustwording van de Shoah. *Se questo è un uomo*, het lichtpuntboek van Primo Levi, maakt voortaan deel uit van de verplichte lectuur en komt voor op het programma van de meeste secundaire scholen. Hetzelfde geldt voor *Shoah*, de film van Claude Lanzmann. De *Task Force*, een intergouvernementele organisatie die alle Europese landen en de Verenigde Staten verenigt, begeleidt, oriënteert en stuurt op internationaal vlak de zogenaamde *Holocaust Education*. En dan spreken we niet over de vermenigvuldiging van pedagogische initiatieven en projecten in de schoolinstellingen.

Maar, kunnen we ons afvragen, wat brengen al die mobiliseringsinitiatieven van de herinnering op. Immers – behalve de strijd tegen het vergeten – lukt het hen niet een effect te sorteren op het heden, blijken ze niet in staat collectieve verontwaardiging en protest te laten rijzen tegenover zulke daden en, meer nog, zulke wetten die de elementaire principes van onze humanistische tradities met de voeten treden en de elementairste verworvenheden van onze individuele vrijheden onder toezicht plaatsen. Het is net of die herinnering, zo zorgvuldig verzameld, uitgewerkt, geanalyseerd, ja zelfs « gepedagogiseerd », in haar eigen sfeer afgezonderd blijft, onmachtig, en zonder enige sociale doeltreffendheid of zonder enig spoor van invloed op de werkelijkheid.

Hoe die paradox verklaren? Is hij inherent aan de structuur van de verhouding die de herinnering (als mobilisering van het verleden) heeft met het heden? Of is hij niet veeleer schatplichtig aan de toestand van de samenleving op een gegeven moment of in een bepaald tijdvak? Want die opmerkelijke sociale en politieke ondoeltreffendheid van de herinnering tegenover de onrechtvaardigheid en de brutaliteit is er niet altijd geweest. De kampoverlevenden hadden de bekommernis om van hun getuigenis over hun concentrationaire ervaring eveneens een oproep te maken tot waakzaamheid in het heden. Primo Levi, Germaine Tillon, Jean Cayrol, David Rousset vroegen met aandring aandacht voor die noodzaak. We weten dat de massale herinnering zowel aan de Weerstand als aan de nazimisdaden en genocides één van de krachtige katalysatoren van de collectieve mobilisering in de jaren 1959-1961 in Frankrijk tegen de

Algerijnse oorlog was. Onder de ondertekenaars van het roemruchte *Manifeste des 121* vinden we niet alleen Charlotte Delbo, weerstandster, Auschwitz-gedeporteerde, maar ook andere persoonlijkheden die getekend werden door de ervaring van de misdaden van het nationaal socialisme: Robert Antelme, Claude Lanzmann, Vercors, Pierre Vidal Naquet¹.

Zou die onmacht van de herinnering dan eigen zijn aan onze tijd? Alles lijkt erop te wijzen dat het zinvol is het antwoord te zoeken in de grote transformaties – op het vlak zowel van de structuren als van de waarden van de werking en de mentaliteiten, en die sinds de jaren 1970 schokken zenden door onze samenlevingen. Een van de belangrijke gevolgen van die snelle en tegelijk niet te decoderen transformaties zou er tegelijk aan liggen dat zich in de diepste diepten van het collectieve bewustzijn een verlamdend gevoel van *onmacht* heeft verspreid en gevestigd. Net of de (levens)bestemmingen, individuele en collectieve, zouden aan hun eigen controle en autonomie ontsnappen en overgeleverd zijn aan externe, anonieme, bijna *bovennatuurlijke* krachten. En de als het ware ongeziene crisis die onze samenleving kenmerkt tegenover de toekomst (« crisis van de toekomst » met de woorden van Krzysztof Pomian) versterkt dat gevoel van blokkering en elkaar loslaten tussen het veld van de historische ervaring en de verwachtingshorizonten. Op die manier is het niet verwonderlijk dat het gevoel van onbehagen vandaag culmineert tot wanhoop.

In die omstandigheden en in de afzondering in hun eigen sfeer, bezetten de herinnering en haar boodschappen geen enkele verwachtingshorizon meer, ze zweven in onmacht boven een heden dat nooit zo sterk zijn tijd-gewichtloosheid, zijn gebrek aan consistentie heeft blootgegeven, nu dat heden de plaats wordt waar *alles mogelijk is. Mogelijk*, inderdaad! Aan de Franse kant heeft het opbod niet op zich laten wachten. We vernemen dat de politie van het Essonne-departement een e-mailadres heeft geïnstalleerd dat de inwoners in staat stelt inlichtingen over inbreuken over te maken (*Le Monde*, 19 september 2009). Nu heeft de gewettigde verklikker zelfs niet meer het stemmen van een wet nodig. Weliswaar worden die initiatieven aangeklaagd. Maar bij die aanklachten ontbreekt een resultaat in de feiten zelf. Onbehagen in onze samenlevingen.

Met dank aan Frediano Sessi en Charles Heimberg.

NOTE

¹We verwijzen naar het artikel van Michael Rothberg, « Entre Auschwitz et l'Algérie: une mémoire multidirectionnelle », p. 105-128.